Dr hab. Jacek Fabiszak
Wydział Anglistyki
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Karoliny Jamróg pt. *Mythological Aspects and Struggle for Identity in Australian Aboriginal Literature: The Application of Postcolonial Theory to Selected Works of Alexis Wright, Kim Scott and Mudrooroo Narogin* napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Ryszarda Wolnego

Przedłożona do recenzji rozprawa liczy sobie 191 stron i składa się z rozbudowanego wstępu, dwóch części podzielonych na pięć rozdziałów oraz wniosków końcowych, bibliografii i streszczeń w języku polskim i angielskim. Struktura pracy może wydawać się złożona; część pierwsza obejmuje zagadnienia o charakterze historyczno-teoretycznym (rozdział pierwszy to wprowadzenie do kolonializmu w Australii oraz podstawowych elementów wierzeń Aborygenów), rozdziały drugi i trzeci zaś to omówienie wybranych teorii wykorzystywanych w rozdziałach analitycznych (czyli czwartym i piątym, stanowiących część drugą rozprawy). Tak ujęta struktura może wydawać się nieco zachwiana (z przewagą rozdziałów teoretycznych nad analitycznymi w pracy, która nie jest dysertacją o charakterze teoretycznym); niemniej praca się broni klarownym wywodem oraz pełnym wykorzystaniem aparatu metodologicznego w analizie wybranych powieści współczesnych pisarzy będącymi przedstawicielami rdzennych mieszkańców Australii: Alexis Wright, Kima Scotta oraz Mudrooroo Narogina. Dobór tekstów do analizy jest trafny, choć pozostawia pewien niedosyt – strukturalna nierównowaga pracy mogłoby być bardziej wyważona, gdyby Autorka sięgnęła po większą liczbę tekstów (niż trzy powieści), choć oczywiście jestem świadom, że Doktorantka dokonała wyboru (co sugeruje tytuł) i jest świadoma innych utworów pisarzy, których twórczość omawia (odwołując się do nich), ale zaprezentowanie szerszego kontekstu pisarskiej działalności wybranych twórców na pewno wzbogaciłoby analizę.

Rozprawę rozpoczyna obszerny i interesujący wstęp (s. 8-21), w którym znajdujemy uzasadnienie podjętej tematyki, wyboru utworów do analizy, przedstawienie tez rozprawy i przybliżenie czytelnikowi specyfiki i natury tożsamości etnicznej/narodowej rdzennych Australijczyków. Doktorantka podkreśla znaczenie spirytualizmu (w którym kolosalne wydźwięk przypisywany jest tzw. *Dreamtime*), wierzeń, przywiązania do ziemi dla Aborygenów w określaniu ich miejsca w społeczeństwie i kulturze współczesnej Australii. Wymienia cechy utworów, które analizuje, utworów o charakterze hybrydowym (jeden z kluczowych terminów w interpretacji wybranych powieści i ich autorów), pozostających

typowe dla realizmu magicznego oraz literatury mitopoetycznej. Stąd znaczenie mitotwórczej roli omawianych utworów i, oczywiście, samego mitu. Ten ostatni jest szczegółowo przedstawiony za pomocą przeglądu literatury przedmiotu, historii i różnorodnych ujęć teoretycznych mitu. Doktorantka podchodzi do przytaczanych koncepcji z krytycznym dystansem, wskazując na ich różnice oraz słabe i mocne strony. Muszę zauważyć przy tym, że mgr Jamróg nie definiuje ostatecznie mitu na własny użytek, co jest o tyle zastanawiające, że stanowi on jeden z najważniejszych pojęć w dysertacji. Z drugiej strony, Doktorantka daje do zrozumienia, że zachodnia refleksja naukowa nad mitem nie do końca odpowiada specyfice rdzennej kultury australijskiej (z czym trudno się nie zgodzić).

Omawiając duchowość Australijczyków mgr Jamróg wskazuje także na znaczenie specjalnego związku Aborygenów z ziemią i krajobrazem oraz traktowania ziemi (różny od europejskiego systemu wartości) oraz na znaczenie postaci nadprzyrodzonych (totemicznych przodków i panteonu wielkich duchów).

Kolejnym istotnym aspektem pracy, który mgr Jamróg rozwija w rozdziale drugim jest literatura mitopoetyczna, traktowana jako osobny gatunek. Stawianie sprawy w ten sposób jest moim zdaniem nieco ryzykowne; teksty, które można podciągnąć pod taki typ literatury nierzadko przynależą do różnych gatunków i podgatunków; jak w takiej hierarchii sytuować literaturę mitopoetyczną? Ale pewnie odpowiedź na to pytanie należy do kategorii „niemożliwych", bo zdefiniować „gatunek literacki" jest bardzo trudno. Polemiczny charakter powyższej uwagi nie zmienia faktu, że omówienie potencjału mitopoetycznego literatury jest bardzo ciekawe i zgrabnie powiązane z literaturą postkolonialną w ogóle: w uzasadnionej opinii Doktorantki to właśnie literatura postkolonialna ma tendencję do tworzenia utworów mitopoetycznych.

Rozdział drugi: „Cultural Hybridity and Magical Realism", s. 53-76, zaczyna dyskusja o realizmie magicznym. Autorka dokonuje przeglądu literatury przedmiotu i omawia problemy związane z definicją gatunku, kontrastując go z literaturą fantastyczną i wykazując się orientacją w krytyce realizmu magicznego. Traktuje realizm magiczny jako gatunek hybrydowy, co zbliża go hybrydowości kultury postkolonialnej. Co więcej, z racji podważania istniejących relacji społecznych i tworzenia świata alternatywnego realizm magiczny tym bardziej odpowiada literaturom postkolonialnym. Mam w tym miejscu rozprawy uwagę krytyczną: brakuje mi w przeglądzie literatury przedmiotu o realizmie magicznym prac Agnieszki Rzepy, która pisała o tym w kontekście innej literatury postkolonialnej – literatury kanadyjskiej.

zatem hybrydyzacji. Jest on zawłaszczony przez skolonizowanych, następuje „językowa dekolonizacja" (s. 102). Taki język pojawia się, według mgr Jamróg, w literaturze aborygeńskiej. W Jej ocenie literatura ta nie tylko jest pełnoprawnym członkiem literatur postkolonialnych (choć Australia należy do tzw. „settler colonies"), ale jest hybrydową literaturą *par excellence*.

Rozdział należy uznać za ciekawy. Pokazuje imponujące oczytanie Autorki we współczesnej teorii literackiej i kulturowej. Choć teorie postkolonialne leżą u podstaw wybranego (słusznie) paradygmatu teoretycznego, jest on uzupełniony o pojęcia pochodzące z innych paradygmatów, co – zdaniem recenzenta – może nieco gmatwać obraz i sprawia, że trudno dostrzec konkretnie sformułowane narzędzie badawcze. Na obronę Doktorantki należy powiedzieć, że teorie i koncepcje, które omawia w rozdziałach jeden – trzy są faktycznie przez Nią wykorzystywane w analizie, trzon zaś stanowi badanie oparte na teorii postkolonialnej, realizmie magicznym i krytyce biograficznej.

Rozdział czwarty „Australian Magical Realism as Exemplified by the Writings of Alexis Wright, Mudrooroo Narogin and Kim Scott", s. 110-141 otwiera drugą, analityczną część pracy. Poświęcony jest charakterystyce specyfiki realizmu magicznego w twórczości wybranych pisarzy. Analizę rozpoczyna omówienie utworów Alexis Wright (*Plains of Promise*, *Karpentaria*), ze szczególnym uwzględnieniem eksperymentów formalnych kształtujących „*Dreamtime* story", stanowiącej o naturze i wersji realizmu magicznego w prozie Wright. Pisarka adaptuje tradycyjne aborygeńskie opowiadanie historii i historię tworząc „nową mitologię" w formie realizmu magicznego. Doktorantka udowadnia, że powstaje mitopoetyczna hybryda będąca połączeniem tradycyjnych aborygeńskich wierzeń i widzenia świata oraz zachodniej formy literackiej, co stanowi – przypomnijmy – jedną z centralnych tez pracy. Nie tylko forma jest hybrydą w powieści Wright, bowiem świat przedstawiony powieści pokazuje świat „rzeczywisty" bolesnych relacji pomiędzy społecznością aborygeńską i białą, krajobraz i ziemię niszczoną przez kopalnię z jednej strony, i świat wyobrażony na podstawie rdzennych zwierzeń z drugiej, świat nierealny, niewidoczny dla białych bohaterów, dostępny tylko Aborygenom. Doktorantka widzi w twórczości Wright ilustrację konceptu „trzeciego miejsca" Bhabha'y, granicznego miejsca kulturowej hybrydowości. Specyfikę realizmu magicznego pisarki uzupełnia muzyczność, zarówno we frazie językowej, jak i odwołaniach do muzyki.

Mgr Jamróg kontrastuje realizm magiczny Wright z jego wersją w prozie Mudrooroo, jego pojęciem „Maban reality", które jest bardziej politycznie zorientowane, jest to bowiem zabieg przyciągający większą uwagę do problemów rdzennej ludności. Doktorantka traktuje

wykorzystuje m.in. Bachtinowski koncept karnawału do opisu miejsca styczności rdzennej i białej kultury australijskiej (w powieści Wright), czy Bachtinowską polifonię do analizy formalnych aspektów powieści zarówno Mudrooroo, jak i Scotta, itd. Analiza jest dogłębna i przekonująca. Pozwalam sobie podkreślić raz jeszcze, że Doktorantka w pełni i sprawnie wykorzystuje w niej zaproponowaną wcześniej rozbudowaną metodologię.

Pracę kończą wnioski, w których Autorka niejako rozlicza siebie z realizacji postawionego sobie zadania: przypomina cele pracy i tezy, następnie zaś, punkt po punkcie, pokazuje czytelnikowi, jak (a nie: czy) zrealizowała cele i udowodniła tezy. Znajduje się tutaj także usprawiedliwienie, dlaczego Doktorantka nie korzystała w dysertacji z innych teorii, np. feminizmu, które w jej ocenie również mogły znaleźć zastosowanie w pracy. Ma rację pisząc, że to materiał do wykorzystania w kolejnych czytaniach utworów rdzennych pisarzy australijskich. Ten aparat badawczy, który uwzględniła w pracy jest tak bogaty, że – w ocenie recenzenta – nie wymaga uzupełnień.

Dysertacja napisana jest bardzo dobrą akademicką angielszczyzną. Praca jest niezwykle starannie zredagowana, literówki i potknięcia językowe są doprawy nieliczne, czasami nadużywane są pewne maniery językowe, które wszyscy przecież mamy. Nie wpływają one w żadnym stopniu na klarowny i precyzyjny wywód Doktorantki. Biorąc pod uwagę moją dość entuzjastyczną recenzję zawartości merytorycznej (uwagi krytyczne są bowiem polemiką, ale nie dezawuowaniem decyzji podjętych przez Autorkę), wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Karoliny Jamróz do dalszych etapów przewodu doktorskiej oraz o wyróżnienie pracy (jeśli to możliwe) i publikację rozprawy w całości.

Poznań, dnia 19. listopada 2016 r.